

A nitrogén-műtrágyázás hatása a talajlevegő nitrogéngáz-összetételére

DEBRECZENI BÉLÁNÉ

Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar,
Keszthely

A talaj ásványi nitrogéntartalma (NH_3 , NH_4^+ , NO_3^- , NO_2^- , NO_x gázok) különböző átalakulási folyamatokon keresztül veszteségek forrása lehet. Meszes és lúgos kémhatású talajok felületén főleg sekély bemunkálás esetén NH_3 elillanás fordulhat elő. Az NH_4^+ -forma kedvező talajvíz-levegő aránynál nitrifikálódik, a *Nitrosomonas* baktérium hatására nitritté, a *Nitrobacter* hatására nitráttá alakul. Oxigénszegény közegben a nitrifikáció termékei gyorsan denitrifikálódnak egyszerűsített formában $\text{NH}_4^+ \rightarrow \text{NO}_2^- \rightarrow \text{NO}_3^- \rightarrow \text{NO}_2 \rightarrow \text{NO} \rightarrow \text{N}_2\text{O} \rightarrow \text{N}_2$ gázokká alakulnak. Ez az átalakulási folyamat a N-körforgalom szakaszaként kezelhető. Éreléses kísérletekben, standard körülményeknél néhány hét alatt végbemennek e folyamatok. Ezen kívül természetesen beépülhetnek az ásványi nitrogénformák a szerves vegyületekbe (immobilizáció), az agyagásványok kristályrácsai közé stb.

A denitrifikációs nitrogénveszteség vizsgálatával viszonylag nem régóta foglalkoznak talaj - növény - nitrogén kapcsolatban. Korábban a zártrendszerű éreléses kísérletekben állapították meg a műtrágya-nitrogén gázalakú veszteségeit. MOSIER & SCHIMEL (1991) az N_2O -gáz áramlásának mérési módszerét dolgozták ki. Módszerükkel egy 28x43 m füves területen, 150 kg N/ha NH_4NO_3 -műtrágyából származó, áramló N_2O -gáz mennyiségét négy napon át mérve azt tapasztalták (AMBUS et al., 1993), hogy naponta 200-1000 g N_2O -N/ha veszteség is előfordulhat. Kertészeti növényeknél 20-42 kg N_2O gáz/ha/év mennyiséget, míg tőzegtalajon 165 kg N_2O -N gáz/ha/év veszteséget is mértek (GRANLI & BOCKMAN, 1994).

Modellkísérletben 40 kg száraz talaj mennyiségének megfelelő tenyészedényekben a talaj vízkapacitásának 70-90 %-án, ill. 60-70 %-án, kukoricánövény alatti és növény nélküli edényekben vizsgáltuk az NO_3 -N (KNO_3) és NH_4 -N (NH_4Cl) műtrágyaformák hatását a talajlevegőben felhalmozódó NO_2 - NO - N_2O - N_2 gázok mennyiségére.

Megállapítottuk, hogy a nitrogénformától és a növénytől függően a műtrágya-nitrogén vesztesége jelentős különbségeket mutat.

Anyag és módszer

Keszthelyi agyagbemosódásos barna erdőtalaj szántott rétegéből származó talajjal, műanyag dézsákban tenyészedeny-kísérletet állítottunk be üvegházi körülményeknél. Az edényekbe 30 cm rétegben kavicsra és műanyag hálóra (levegőtető csővel) 40 kg talajt helyeztünk. A 0-20 cm-es talajréteggel összekevertük a megfelelő műtrágyákat (150 mg N/kg talaj, PK alapműtrágyával) és azt a tenyészedenyekben elhelyezett gázcsapdákra rétegeztük. A gázcsapda a nitrogéngázok összegyűjtésére kivezetőcsővel (szilikonsző) felületre kivezetve és elzárva szolgálta a gázmintavételt 1,8 l/edény térfogattal. A gázmintákat a kísérlet beállításától kezdve kéthetenként vettük (5 cm³ - edény injekciós fecskendővel), három ismétlésben gázkromatográfiai elemzés céljára (NO, NO₂, N₂O, N₂).

Trágyázási kezelések: trágyázatlan, NO₃-N (KNO₃) + PK, NH₄-N (NH₄Cl) + PK, kukorica jelzőnövényvel és növény nélkül, 4-4 ismétlésben. A talaj nedvességtartalmát öntözéssel szabályoztuk két - 1. 70-90 % és 2. 60-70 % vízkapacitásnak megfelelő - szinten. A kísérletet négy éven át végeztük, az első két évben 10-10 héten át, a 3.-4. évben a kukorica teljes tenyészideje alatt (az OTKA 1415. sz. támogatásával).

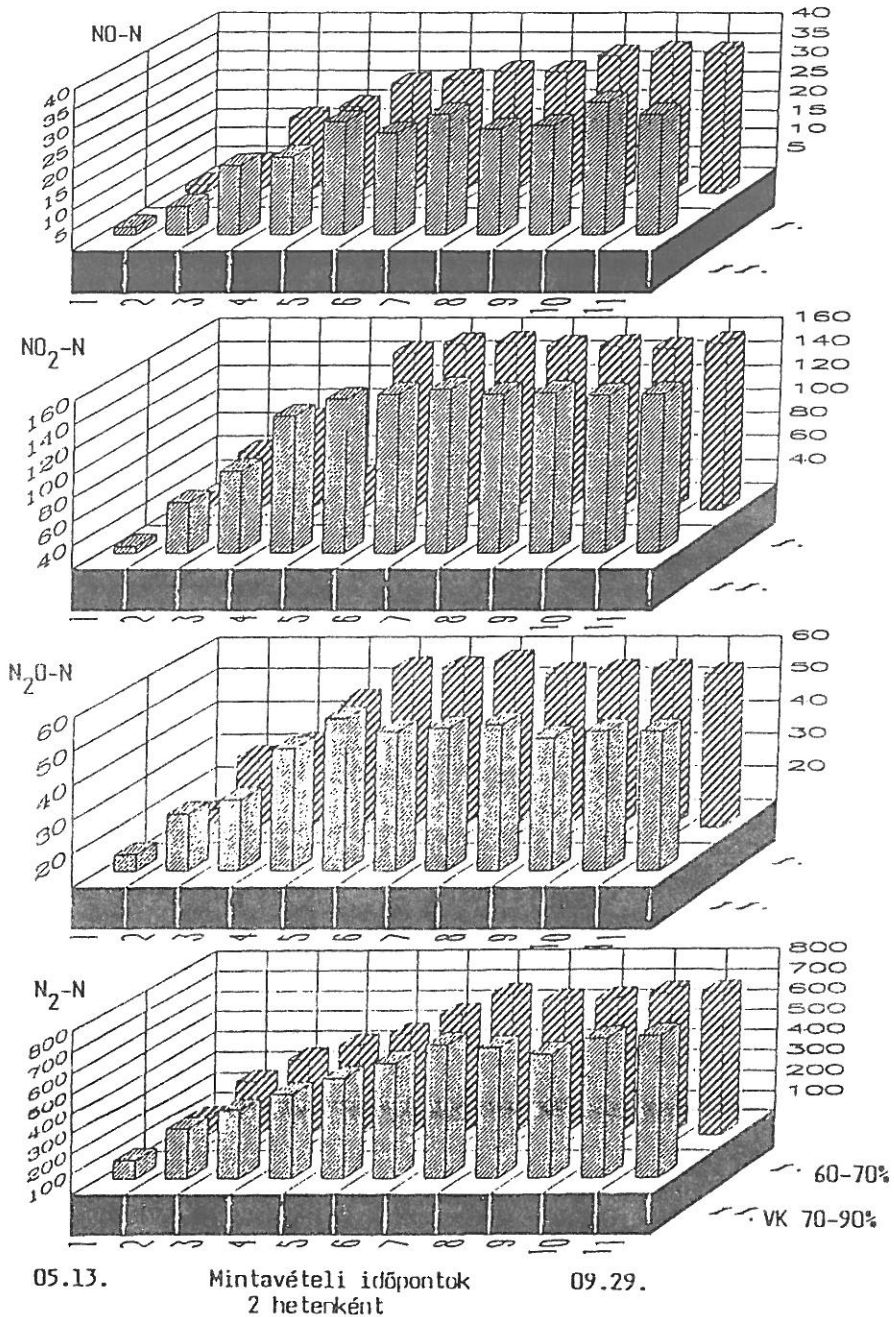
Kísérleti eredmények

A műtrágya nitrogénformák átalakulása (nitrifikáció, denitrifikáció) a talajban, vizsgálataink szerint 8-10 hét alatt gyakorlatilag végbemegy. A 10 hetes első kétévi kísérletünkben és a 22 hetes 3.-4. évi kísérleteinkben az átalakulás ideje és nagyságrendje nagyon jól megegyezik. Jelen dolgozatban, példaként az 1993. évi kísérlet eredményeiből mutatok be néhányat.

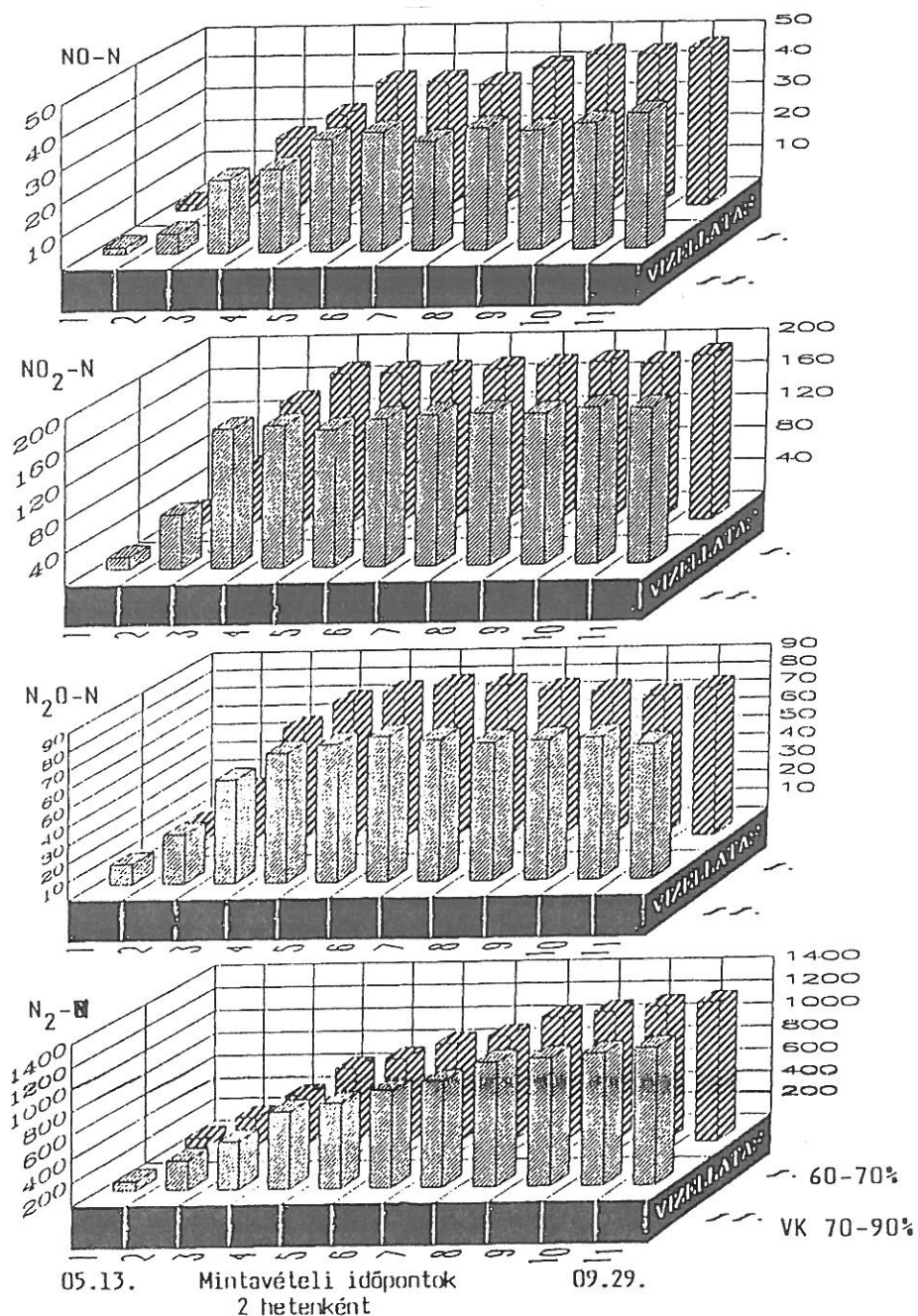
A felhalmozódó NO_x-gázok összetétele és N mg/1,8 liter talajlevegő gázcsapdában mért mennyiségei N-műtrágyázási kezelésként láthatók. Az 1. ábrán KNO₃-műtrágyázásnál kukoricánövényvel, a 2. ábrán KNO₃-műtrágyázásnál növény nélkül, a 3. ábrán NH₄Cl-műtrágyázásnál növényvel, a 4. ábrán NH₄Cl-műtrágyázásnál növény nélkül vizsgált talajban előforduló nitrogéngáz akkumulált mennyiségeit oszlopdiagramok érzékeltetik. Az első sorok oszlopdiagramjai a 70-90 VK %, a hátsó sorok oszlopdiagramjai a 60-70 VK % talajnedvességi szinteken a két nitrogénműtrágya forma nitrogéngáz-veszteség eredményeit mutatják. Az oszlopmagasságok számértékei alapján megállapíthatjuk, hogy a NO_x-gázok akkumulációja az első 8 héten (4 x 2 hét) egyértelműen növekszik a gázcsapdában, majd telítődési értékeket mutat.

A talajlevegőben a NO_x-gázok mennyisége a növény nélküli N-műtrágyázási kezelések gázcsapdáiban nagyobb, mint a kukoricánövényeket is tartalmazó edényekben.

A két nitrogénforma hatása is egyértelműen eltér a talajlevegőben felhalmozódó NO_x-gázok mennyiségének alakulásában. A KNO₃-kezelésben a denitri-

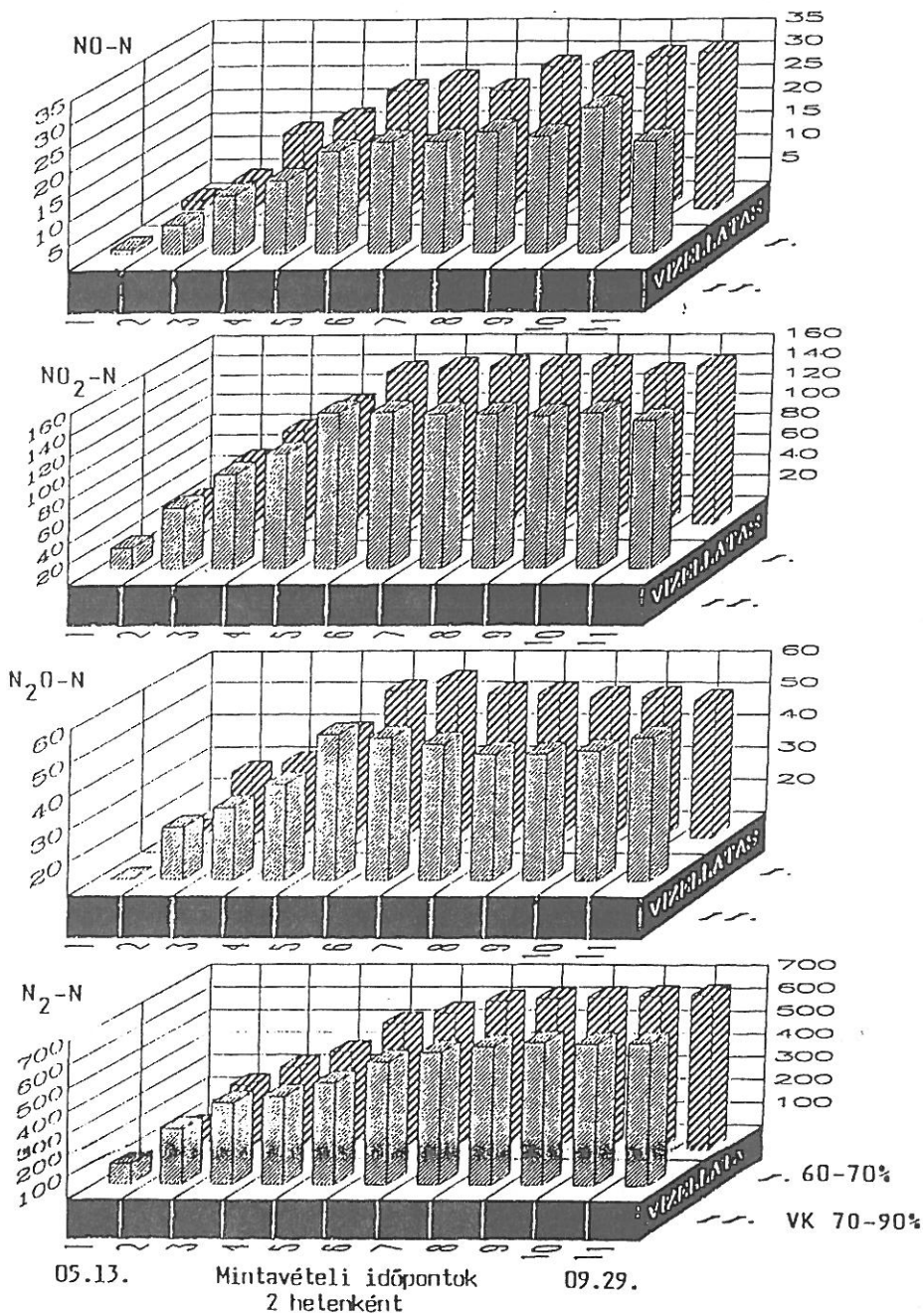

1. ábra
 A talajlevegő NO_x-gáz összetétele N mg/1,8 liter gázcsapdában, növények alatt, KNO₃ nitrogén-műtrágyázásnál

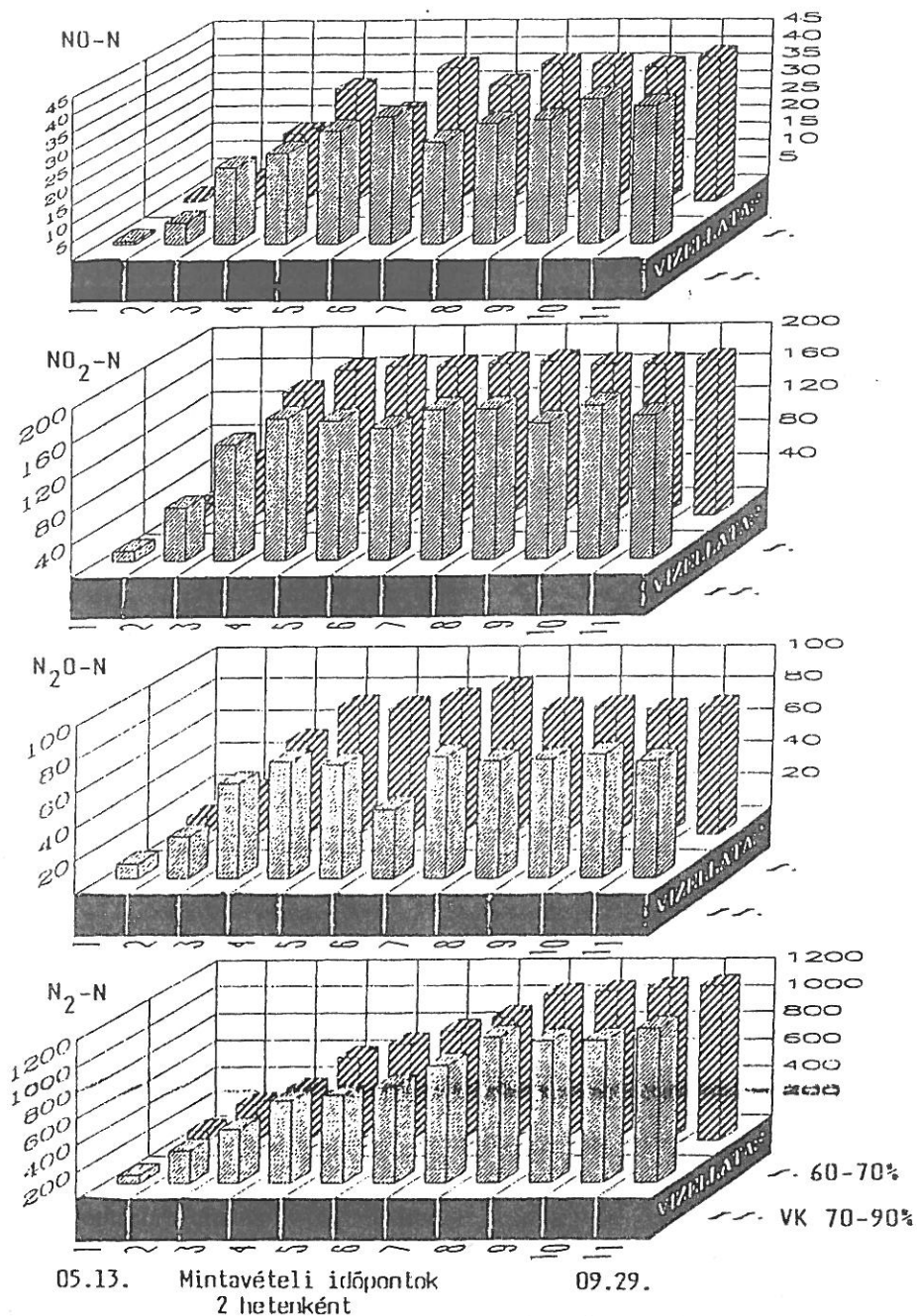
2. ábra

A talajlevegő NO_x -gáz összetétele N mg/1,8 liter gázcsapdában, növények nélkül, KNO_3 nitrogén-műtrágyázásnál

3. ábra

A talajlevegő NO_x-gáz összetétele N mg/1,8 liter gázcsapdában, növények alatt, NH₄Cl nitrogén-műtrágyázásnál

4. ábra

A talajlevegő NO_x-gáz összetétele N mg/1,8 liter gázcsapdában, növények nélkül, NH₄Cl nitrogén-műtrágyázásnál

fikációs NO_x -gázok mennyisége meghaladja a NH_4Cl -kezelésben képződő gázok mértékét.

A talajnedvességszintek hatása nem nagy különbséget mutat, bár a 70-90 VK % nedvességszinten legtöbb esetben magasabbak az értékek, ez a különbség azonban vizsgálataink szerint nem szignifikáns.

A N-műtrágya formák átalakulásának intenzitását vizsgálva megállapítható, hogy a gyökérszónában (növényvel és növény nélkül), úgy a NO_x -gázok mennyiségében, mint az átalakulásidő hosszában, különbségek vannak.

A kukorica tenyészidejének első felében gyakorlatilag 8 hét alatt végbemegy a denitrifikációs átalakulás, sőt az első hetekben a legintenzívebb a NO_x -gázok képződése, majd fokozatosan lecsökken. Az NH_4Cl -műtrágya átalakulása kissé vontatottabb a nitrifikáció miatti eltolódással.

A növény nélküli talajban a gázképződés érthetően azért is nagyobb, mivel nincs N-felvétel és a gázképződés folyamata is tovább tart. A talajnedvességszintek vizsgált kezelése nem módosították észrevehető módon a talajlevegőben képződő és felhalmozódó nitrogéngázok mennyiségét, mivel a nedvesség-ellátási szintek a növények vízellátását biztosították, továbbá nem idéztek elő levegőtlen viszonyokat a talajban.

Ha a nitrogéngáz összetételét tanulmányozzuk, akkor a mennyiségi arányok alapján az átalakulás végterméke a molekuláris nitrogén (N_2) messze a legtöbb, majd az NO_2 -N mennyisége következik. Irodalmi adatok alapján az N_2O -gáz táplálja leginkább a molekuláris nitrogént, levegőtlen viszonyoknál.

Kísérleteinkben, a természetes viszonyokat leginkább megközelítő aerob körülményeknél, nem igazolódik a kialakult vélemény. Minden esetre, a négyéves kísérleteink eredményeinek egyező értékei alapján, jelentős nitrogéngáz-mennyiség képződése - átalakulása nem elhanyagolandó forrása a nitrogénműtrágya veszteségnek.

Az is látható az eredményekből, hogy a növények N-felvétele felére csökkent a nitrogéngáz-képződés lehetőségét, miután a műtrágya hatóanyagának kb. 50 %-a hasznosul.

Az alkalmazott műtrágya hatóanyagára számítva a gázalakú nitrogénvesztesség a négyéves kísérletünkben mintegy 15-25 %-a között mozog egy tenyészidőben.

Összefoglalás

Dél-Dunántúlon található, Keszthelyről származó, agyagbemosódásos barna erdőtalajjal végzett modellkísérletekben üvegházi körülményeknél vizsgáltuk két eltérő N-formát (KNO_3 , NH_4Cl) tartalmazó műtrágyák hatását, növényekkel és növények nélküli talajokban, a denitrifikációs nitrogéngázok képződésének mennyiségére és összetételére. A 40 kg talajt tartalmazó műanyag dézsa edényekben elhelyezett gázcsapdákból kéthetente vettünk talajlevegő mintát,

melynek NO_x -gáz összetételét gázkromatográffal elemeztük. A kísérletben a kezelések négy ismétlésben, két nedvességszinten lettek beállítva.

A kukorica tenyészideje alatt 11 alkalommal vett talajlevegőminta elemzése alapján megállapítottuk, hogy a NO_3 -N forma hatására nagyobb mennyiségű NO_x -N gázok képződtek, mint az NH_4 -N forma esetén, melynek oka feltehetően a nitrifikációs átalakulással összefüggésbe hozható késleltetett folyamat nyújtotta el időben az NO_x -N gázok képződését.

A kísérletben alkalmazott két talajnedvességi szint (70-90 % és 60-70 % vízkapacitási érték) az NO_x -N gázok képződését lényegesen nem befolyásolta.

A növények N-felvétele a műtrágya-nitrogén denitrifikációs, gázalakú veszteségét mintegy 50 %-kal csökkentette.

A nitrogéngázok legnagyobb arányban molekuláris nitrogént tartalmaznak, majd NO_2 -N, N_2O ill. NO -N formákban voltak kimutathatók.

A N-műtrágyák hatására a kijuttatott hatóanyagra számítva, a kezelésektől függően 15-25 % NO_x -N gázmennyiség képződött a talajlevegőben, az első 8-10 hét alatt nagyobb mértékben, később csökkenő intenzitással.

Irodalom

- AMBUS, P. et al., 1993. Similar N_2O flux from soil measured with different chamber techniques. *Atmos. Environ.* **27** A. 121-123.
- GRANLI, T. & BOCKMAN, O. CHR., 1994. Nitrous oxide from agriculture. *Norwegian J. Agric. Sci.* **12**. 1-128.
- MOSIER, A. R. & SCHIMEL, D. S., 1991. Influence of agricultural nitrogen on atmospheric methane and nitrous oxide. *Chem. Ind.* **23**. 874-877.